

EMOCJE W ŻYCIU CODZIENNYM

Analiza kulturowych, społecznych
i organizacyjnych uwarunkowań
ujawniania i kierowania emocjami

pod redakcją Krzysztofa T. Koneckiego i Beaty Pawłowskiej

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

EMOCJE W ŻYCIU CODZIENNYM

Analiza kulturowych, społecznych
i organizacyjnych uwarunkowań
ujawniania i kierowania emocjami

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

EMOCJE W ŻYCIU CODZIENNYM

Analiza kulturowych, społecznych
i organizacyjnych uwarunkowań
ujawniania i kierowania emocjami

pod redakcją Krzysztofa T. Koneckiego i Beaty Pawłowskiej

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2014

Krzysztof T. Konecki, Beata Pawłowska – Uniwersytet Łódzki
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Katedra Socjologii Organizacji i Zarządzania
90-255 Łódź, ul. POW nr 3/5

RECENZENT

Marek Gorzko

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Bogusław Pielat

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Stämpfli Polska Sp. z o.o.

Zdjęcie na okładce: © shutterstock.com

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06693.14.0.K

ISBN 978-83-7969-418-1
ISBN (ebook) 978-83-7969-773-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

Spis treści

Krzysztof T. Konecki, Beata Pawłowska – Wstęp	7
Część I – Dwaj teoretycy socjologii emocji	
Krzysztof T. Konecki – Socjologia emocji według Thomasa Scheffa	11
Beata Pawłowska – Emocje społeczne w teorii Theodore’a Kempera	39
Część II – Emocje a praca	
Magdalena Kępińska-Jasny – Zarządzanie emocjami w miejscu pracy	53
Część III – Emocje a doświadczenie duchowe i religijne	
Krzysztof T. Konecki – Praca nad ciałem i emocjami w praktyce hatha-jogi. W stronę „kultury emocjonalnej” bez emocji	67
Emilia Zimnica-Kuzioła – Emocje w doświadczeniu religijnym chrześcijan – dyskurs naukowy	89
Część IV – Emocje a sztuka	
Karolina Targowska – Scena muzyczna jako przestrzeń interakcji emocjonalnych	97
Ewelina Wejbert-Wąsiewicz – Emocje w sztuce kobiet (na przykładzie prac współczesnych polskich artystek plastyczek)	111
Część V – Emocje a polityka	
Małgorzata Szatan – Infantyliczacja obywateli jako warunek funkcjonowania polityki strachu	125
Piotr Sieradzki – Emocje w życiu codziennym a konstruowanie ładu poznawczego i społecznego. Kilka uwag opartych na empirycznej teorii „społeczeństwa doznań” Gerharda Schulze	145
Część VI – Emocje a kultury dewiacyjne	
Piotr Chomczyński – Emocje agresji i smutku, ich przejawy oraz sposoby radzenia sobie z nimi wśród wychowanków zakładów poprawczych w Polsce. Socjologiczna analiza zjawiska.	161
Aneks	187

Wstęp

Problematyka emocji w badaniach współczesnego społeczeństwa coraz silniej wchodzi w zakres zainteresowań socjologów z różnych obszarów. W ten sposób, krzyżując się zakresowo z innymi, powstała bardzo interesująca subdyscyplina zwana socjologią emocji. Okazało się, że należy podjąć wyzwanie dokładniejszego badania emocji w zakresie struktur społecznych, władzy, organizacji formalnych, ale także doświadczania emocji w odmiennych światach społecznych (jak np. w świecie społecznym różnych grup religijnych lub parareligijnych) czy ekscytacji jednostki występującej „w masie” i w grupach oraz w instytucjach politycznych (zob. Simmel 1950: 36). Ponadto istotne okazuje się doświadczanie emocji w kontekście pracy i sztuki. Całe nasze życie codzienne jest wypełnione pracą nad emocjami, wypracowywaniem strategii i taktyk borykania się z nimi. Emocje ubarwiają świat, ale także strukturalizują go, a masowe emocje znoszą racjonalne myślenie i argumentację nie tylko na poziomie indywidualnym.

Jak wskazywali klasycy socjologii, emocje ściśle związane są ze strukturą społeczną. We współczesnej kulturze masowej znajdujemy różnego rodzaju „wentyle bezpieczeństwa”, dzięki którym można wyładować się emocjonalnie lub nawet wyrazić wrogość (zob. Coser 2009: 35). Emocje skierowane przeciwko innym członkom grupy mogą scalać grupę i pozwolić jej przetrwać, szczególnie wtedy, gdy członek grupy stanowi zagrożenie dla jej integralności (Simmel 1955: 43–48; zob. także Simmel 1950: 383). Często zdarza się uzewnętrznianie agresywnych emocji wobec obiektów zastępczych (zjawisko tzw. kozła ofiarnego).

Ponadto, czasami rozwiązaniem stosowanym dla podtrzymania stabilności grupy/systemu jest zorganizowanie „działalności uwalniającej napięcie, która sama w sobie dostarcza satysfakcji bez konieczności istnienia jakiegoś obiektu lub obiektu zastępczego” (Coser 2009: 32). Taką działalność organizuje tzw. biznes emocjonalny, w ramach którego różnego rodzaju psychoterapeuci, coachowie, guru inspirują działania lub kierują emocjami w taki sposób, by jednostka wyzwoliła się z „negatywnych” emocji i doznała jakiejś satysfakcji emocjonalnej. Czynią to także instytucje zaspokajające różne potrzeby, w tym także o charakterze emocjonalnym, będąc jednocześnie „wentylem bezpieczeństwa” dla systemu społecznego (np. agencje towarzyskie). Tego typu działalność inicjowana przez „biznes emocjonalny” często zastępuje różnego typu rytuały, które znamy ze społeczeństw przedliterackich (orgiastyczne uczty), czarownictwo, religię jako „odgromnik” dla odprowadzenia negatywnej energii i negatywnych, dla stabilności systemu i/lub grupy, emocji.

Podtrzymywanie aktualnej struktury społecznej także odbywa się przy wykorzystaniu emocji. Wzajemne obrzydzanie kast wobec siebie w hinduskim systemie kastowym pozwalało utrzymywać istniejące granice grup (Simmel 1955: 17–28). Wrogość i wrogie emocje są często wyrażane po to, by podtrzymać aktualną strukturę społeczną. „Wzajemny wstręt” podtrzymuje bowiem równowagę pomiędzy różnymi grupami społecznymi w ramach danej struktury oraz konserwuje podziały społeczne i system stratyfikacji (Coser 2009: 26). Konflikt, a więc często i „negatywne” emocje, gdyż w konflikcie występują też emocje odczuwane przez jednostki jako pozytywne (dokonanie od dawna planowanego rewanzu), integrują grupę i/lub system. Mają one zatem charakter eufunkcjonalny.

Niniejsza monografia jest efektem debaty prowadzonej podczas konferencji *Emocje w życiu codziennym. Analiza kulturowych, społecznych i organizacyjnych uwarunkowań ujawniania i kierowania emocjami*, zorganizowanej przez Katedrę Socjologii Organizacji i Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego pod patronatem Sekcji Socjologii Jakościowej i Symbolicznego Interakcjonizmu Polskiego Towarzystwa Socjologicznego w roku 2011. Celem uczestników konferencji była wymiana doświadczeń środowisk zajmujących się zagadnieniami związanymi z badaniem emocji. Problematyka konferencji wynikała z zapotrzebowania środowiska socjologicznego, psychologicznego, pedagogicznego oraz nauk o organizacji i zarządzaniu na dyskusję o emocjach w życiu społecznym, procesie dydaktycznym oraz w organizacjach.

Na tom składają się teksty napisane na podstawie wybranych referatów przedstawionych podczas konferencji. Ich autorami są zarówno doświadczeni badacze, jak i osoby dopiero rozpoczynające karierę naukową. Opracowania odzwierciedlają tematykę poruszaną podczas obrad. Tematy omawiane na konferencji oscylowały wokół zagadnień dotyczących teoretycznych i metodologicznych aspektów afektywnego paradygmatu nauk społecznych, kierowania emocjami w organizacjach formalnych, pracy emocjonalnej, współczucia i empatii w życiu prywatnym, społecznym, zawodowym, a także emocji w procesie komunikacji, w tym ekspresji emocji w życiu społecznym i ich społecznej kontroli, emocji w sztuce, polityce i religii. Poruszane zagadnienia dotyczyły także emocji w pracy pedagogicznej, psychologicznej i medycznej, w tym kierowania emocjami w procesie psychotherapeutycznym. Fakt koncentracji wszystkich autorów na problematyce emocji, rozpatrywanych w różnych perspektywach teoretyczno-metodologicznych, skłonił redaktorów do przyjęcia formuły monograficznej dla niniejszej pracy.

Układ monografii został tak pomyślany, aby odzwierciedlał problematykę poruszaną podczas konferencji. Jako pierwsze zamieszczono dwa rozdziały czysto teoretyczne. Druga część porusza zagadnienia dotyczące kierowania emocjami w sytuacji pracy oraz pracy emocjonalnej wykonywanej w różnych sytuacjach społecznych. Kolejne części odnoszą się do emocji pojawiających się w wielu formach życia zbiorowego. Artykuły zawarte w niniejszym tomie pokazują oddziaływanie i występowanie emocji w sztuce, polityce, religii, jak też w codziennym życiu.

Jak już wspomniano, książkę rozpoczynają dwa teksty dotyczące ważnych koncepcji teoretycznych w socjologii emocji, koncepcji Thomasa Scheffa i Theodore'a Kempera. Pierwszy z autorów, Krzysztof T. Konecki, w rozdziale zatytułowanym *Socjologia emocji według Thomasa Scheffa* odwołuje się do koncepcji psychoanalitycznej. Pokazuje, jak emocje działają na poziomie jednostki, jak są tłumione i jakie są tego konsekwencje na poziomie indywidualnym i grupowym. Autor w przejrzysty sposób przedstawia różne pojęcia socjologii emocji, z położeniem akcentu na koncepcję wstydu Thomasa Scheffa. Omawia inspiracje teoretyczne, z jakich korzystał Scheff, przez co tekst staje się barwnym przewodnikiem po socjologii emocji wstydu i dumy. Na uwagę zasługuje fakt, że autor ukazuje praktyczne implikacje zastosowania omawianych wcześniej pojęć i koncepcji.

Drugi z omawianych teoretyków nawiązuje do socjologicznej koncepcji władzy i pokazuje związek władzy/struktury społecznej z powstawaniem i opracowywaniem emocji. Beata Pawłowska w tekście zatytułowanym *Emocje społeczne w teorii Theodore'a Kempera* definiuje emocje społeczne, przedstawiając teoretyczne różnice w ich ujmowaniu i definiowaniu. Czytelnik znajdzie tu nie tylko dość szczegółowe omówienie koncepcji Kempera, ale także wskazania na powiązania tej koncepcji z innymi podejściami do socjologii emocji, w tym do koncepcji Durkheima, Goffmana, Scheffa, Collinsa, Hochschild, Thoits czy Rosenberga. Autorka wprowadza nas w świat emocji widzianych oczami Kempera, ukazując zarówno teoretyczne inspiracje, jak i krytykę różnych podejść do emocji. Wszystkie rozważania połączone są klamrą wymiarów władzy i statusu. Tu również odnajdziemy praktyczne implikacje zastosowania koncepcji władzy. Na uwagę zasługuje fakt, że obydwaj omawiani teoretycy dopełniają się nawzajem w swych poziomach analizy.

Problematyka pracy emocjonalnej przedstawiona została przez Magdalene Kępińską-Jasny w rozdziale zatytułowanym *Zarządzanie emocjami w miejscu pracy*. Autorka patrzy na emocje zachodzące w zachowaniach organizacyjnych z trzech perspektyw. Po pierwsze wskazuje na inteligencję emocjonalną, po drugie na pracę emocjonalną, a po trzecie na teorię afektywnych wydarzeń. Celem jej jest odpowiedź na pytanie, jak kierownicy i inni członkowie zespołów zarządzają emocjami w miejscu pracy.

W kolejnej części monografii czytelnik znajdzie teksty ukazujące emocje doświadczane przez jednostkę w postaci przeżycia emocjonalnego, jakiego doświadcza aktor społeczny uczestnicząc w różnych formach życia zbiorowego. Trzeci rozdział zawiera opracowania dotyczące emocji w doświadczeniu duchowym i religijnym.

Tekst Krzysztofa T. Koneckiego kontynuuje niejako problematykę omawianą w poprzedniej części książki, gdyż odnosi się do pracy nad emocjami. Jednak autor opisuje kierowanie emocjami na przykładzie osób zaangażowanych w praktykę jogi. Wskazuje, że wspomniana praca, będąca formą duchowej i aktywnej refleksji we współczesnym społeczeństwie, staje się domeną prywatnej duchowości jednostki poprzez opis działań prowadzących do odprężenia i wyzwolenia się z negatywnych emocji i ze stresu.

Emilia Zimnica-Kuzioła odnosi się do emocji w jednej z form doświadczenia religijnego współczesnych chrześcijan, jakim są przeżycia mistyczne. Autorka odwołując się do doświadczeń polskiej mistyczki Faustyny Kowalskiej pokazuje szerokie spectrum emocji towarzyszących mistykom. W tekście wyraźnie widać, że publiczne wyrażanie emocji podlega kulturowym regulacjom.

Problematykę przeżycia estetycznego i emocjonalnego czytelnik znajdzie w następnej części książki. Tekst Karoliny Targowskiej traktuje o scenie muzycznej jako przestrzeni interakcji emocjonalnych. Autorka omawia różnorodność bodźców emocjonalnych, jakim podlegają muzycy w swojej przestrzeni zawodowej.

Emocjom w sztuce tworzonej przez kobiety poświęcony jest tekst Eweliny Wejbert-Wąsiewicz. Rozpatrywanych jest tu kilka prac polskich współczesnych plastyczek. Autorka w swojej analizie pokazuje emocje twórczyń oraz emocje, jakie owe dzieła wywołują u odbiorców. Mamy tu także próbę typologizacji emocji towarzyszących tworzeniu dzieła.

Piąta część pracy zawiera rozdziały traktujące o emocjach w polityce. Małgorzata Szatan omawia kierowanie emocjami jako źródło kapitału politycznego. Autorka udowadnia, że skuteczność realizowania polityki strachu zależy od umiejętności infantyilizowania obywateli. Główną emocją, do jakiej się odwołuje, jest jedna z emocji podstawowych, tj. emocja strachu.

Piotr Sieradzki omawia z kolei rolę pozytywnych emocji w związku z realizacją własnego stylu życia, w tym zaspokojenia aspiracji konsumpcyjnych, rozrywkowych, kulturalnych i intelektualnych. Tekst ma charakter teoretycznych rozważań dotyczących prac Gerharda Schulze w zakresie konstruowania ładu społecznego.

Monografię kończy tekst Piotra Chomczyńskiego poruszający tematykę emocji w kulturach dewiacyjnych. Stanowi on prezentację wyników badań realizowanych w zakładach poprawczych w Polsce. Problematyka rozdziału koncentruje się wokół uwarunkowań leżących u podstaw doświadczania przez wychowanki emocji negatywnych (smutku i agresji), ekspresji stanów emocjonalnych, jak również akceptowanych i nieakceptowanych przez personel placówek sposobów radzenia sobie z nimi.

Mamy nadzieję, że niniejsza monografia przybliży problematykę emocji w życiu społecznym. Monografia jest jedną z pierwszych polskich książek traktujących o emocjach, jakie ukazują się na rynku wydawniczym. Wierzymy, że stanie się ona zarówno głosem w dyskusji, jak i początkiem kolejnych, nowych badań. Będzie dla badaczy wielu dyscyplin naukowych inspiracją do podjęcia trudnych badań nad emocjami, w tym emocjami społecznymi.

Bibliografia

- Coser Lewis (2009), *Funkcje konfliktu społecznego*, Nomos, Kraków.
 Simmel Georg (1950), *The Sociology of George Simmel* (translated, edited, and with an introduction by Kurt H. Wolff), The Free Press, New York.
 Simmel Georg (1955), *Conflict*, [w:] *Conflict and the Web of Group Affiliations*, The Free Press, New York.

Krzysztof T. Konecki, Beata Pawłowska

Część I – Dwaj teoretycy socjologii emocji

Krzysztof T. Konecki

Uniwersytet Łódzki

Socjologia emocji według Thomasa Scheffa

W abstrakcyjnej odcieleśnionej, zdetytoryalizowanej, wirtualnej, skomplikowanej, technologicznej, elektronicznej, postideologicznej i postpolitycznej cywilizacji Zachodu nie ma już gdzie posmakować teorii aż do krwi – i zawstydzić się jak ludzie¹.

Abstrakt

W rozdziale zostaną przedstawione podstawowe pojęcia socjologii emocji według Thomasa Scheffa: koncepcja pułapek uczuciowych, wewnętrznego i zewnętrznego poszukiwania, dwóch rodzajów wstydu (nieskrywany wstyd niewyodrębniony oraz wstyd pomijany), główny zarys teorii socjologii emocji – diagram struktury wstydu.

Omówione zostaną także inspiracje teoretyczne, z których korzysta Thomas Scheff:

- socjologia Charlesa Cooleya i jego koncepcja podstawowych uczuć społecznych, dumy i wstydu jako elementów pierwotnie socjalizujących jednostkę oraz jako własności pojęcia jaźni odzwierciedlonej;
- teoria psychoanalityczna Helen Lewis, w której koncepcja stłumienia i odczytywania niewypowiedzianych treści z gestów ma znaczenie dla interpretacji ludzkich zachowań.

W rozdziale zostaną przedstawione inspiracje, a także różnice w podejściu do emocji T. Scheffa i E. Durkheima, socjologii E. Goffmana oraz analizy konwersacyjnej. Przedstawione zostaną również zastosowania teorii T. Scheffa. Autor spróbuje wyjaśnić polityczne implikacje działania emocji (duma/wstyd a problem rankizmu).

Słowa kluczowe: socjologia emocji, interakcjonizm symboliczny, Thomas Scheff, wstyd, metodologia, pragmatyzm, historia myśli socjologicznej, mikrosocjologia.

¹ V. Bielohradsky, *Era ubóstwienia własnego głosu*, „Gazeta Wyborcza”, 27–28.09.2003.

1. Wprowadzenie

Socjologia emocji staje się coraz popularniejsza, a problematyka emocji jest coraz częściej uwzględniana w najróżniejszych badaniach działań ludzkich (Binder, Palska, Pawlik 2009; Pawłowska 2013; zob. też numer tematyczny „Przeglądu Socjologii Jakościowej”, t. 9, nr 2 pt. *W stronę socjologii emocji*; Czerner, Nieroba 2011; Turner, Stets 2009; Turner 2004; Czykwin 2013). Aczkolwiek działaniowe podejście do analizy społeczeństwa, z jakim mamy do czynienia w socjologii interakcjonistycznej (dramaturgizmie, etnometodologii, analizie konwersacyjnej, interakcjonizmie symbolicznym), często wyklucza przeżycia jako sensowny przedmiot analizy, to jednak trudno w świetle wielu badań empirycznych wykluczyć komponent emocji z analizy działań.

Emocje towarzyszą nam w procesie myślowym, w działaniu, są elementem narracji, introspekcji, retrospekcji, autoanalizy, autodefinicji, manipulacji, kreacji, procesów twórczych, słowników motywów używanych do racjonalizacji działań. Spektrum objawień emocji jako istotnościowego czynnika działań jest bardzo szerokie. Proces myślowy, który towarzyszy pojawianiu się emocji i ich nazywaniu nie jest tutaj elementem ograniczającym analizę, ale raczej wyzwajającym ją i ostatecznie niezbędnym w zidentyfikowaniu emocji oraz typifikacji zarówno na poziomie potocznym, jak i naukowym. Efektem tego procesu myślowego jest powstanie kategorii językowych nazywających określone stany psychiczne emocjami i wskazujących na konkretne etykiety emocji. Proces myślowy jest jednak często ograniczany przez pewne zjawiska, których nie można racjonalnie opanować, autoanalizować i nimi kierować. Pojawia się tutaj zjawisko podświadomości i wyparcia, którym Thomas Scheff szczególnie się zainteresował i które włącza do swojej analizy emocji.

We współczesnej cywilizacji wyrażanie wyjątkowo silnych emocji zostało objęte pewnym tabu, co nie znaczy, że emocje nie występują w życiu jednostek (zob. Elias 2001: 28). „Naturalne” zachowania objęte są pewnymi ograniczającymi regułami, gdzie waloryzuje się powściągliwość budującą pomiędzy ludźmi „mur onieśmienia i wstydlwego zakłopotania” (Elias 1980: 229–241). Generalnie socjologowie, a szczególnie interakcyoniści symboliczni, nie wychodzą poza analizę świadomych działań i języka oraz kontekstów jego powstawania i/lub używania. Językocentryczna orientacja najczęściej odrzuca analizę tego, co nienazwane i nieuświadamiane.

Thomas Scheff jest jednym z pierwszych socjologów, który zajął się dogłębnie problematyką emocji nie tylko na poziomie uświadamianym i języka mówionego, ale i języka ukrywającego emocje oraz gestów niewerbalnych. Właściwie cała jego twórczość oscyluje wokół problematyki emocji. Jest jej istotnym elementem. Najsensowniejszym ułożeniem tej problematyki dla T. Scheffa było włączenie jej w zakres tzw. mikrosocjologii (Scheff 1990). Opisując i analizując jego podejście do socjologicznej problematyki emocji będziemy odnosić się

głównie do zacytowanej wyżej pracy, która poszerza naszą wiedzę z zakresu socjologii interakcji, a więc takiej socjologii, która analizuje definicje sytuacji, konstruowanie znaczeń i tożsamości na poziomie interakcji.

2. Socjologiczne nawiązania i inspiracje

Thomas Scheff nawiązuje w swej koncepcji socjologii emocji do klasycznych tematów socjologicznych. Jednym z nich jest problem więzi społecznej (*social bond*). Społeczne więzi utrzymują społeczeństwo w całości. Dotyczy to ciągłego „balansu” pomiędzy bliskością i dystansem, co Scheff nazywa **wyodrębnieniem, różnicowaniem** (*differentiation*). Jednostka może być w pełni społecznie „zamknięta” (*engulfed*), dotyczy to np. patologicznych więzi sekt religijnych, ale również rodziny, a nawet organizacji biznesowych, gdzie czasami zmieniona tożsamość staje się tożsamością podstawową w hierarchii tożsamości jednostki². Negatywnym przykładem konsekwencji takiego zjawiska mogą być samobójstwa altruistyczne (według Durkheima 1979). Jednostka, z drugiej strony, może też być społecznie wyizolowana (*isolated*), wtedy pojawiają się samobójstwa egoistyczne (Scheff 1990: 4). Scheffa interesuje tutaj głównie ten aspekt więzi społecznej, który dotyczy subiektywnego poczucia związku z innymi. Jest to raczej ujęcie psychologii społecznej niż socjologii (zob. Szczepański 1970: 160; Ossowski 1966). Moglibyśmy, używając koncepcji J. Szczepańskiego, powiedzieć, że T. Scheff koncentruje się tylko na pewnych elementach więzi społecznej, tj. styczności psychicznej i łączności psychicznej oraz częściowo styczności społecznej. Chodzi więc tutaj o sytuację, w której pojawia się wzajemne zainteresowanie sobą aktorów w danej interakcji (styczność psychiczna) oraz gdy wykształci się na tej bazie sympatia, koleżeństwo, przywiązanie uczuciowe (łączność psychiczna), a następnie gdy wykształca się pewna wartość, która jest przedmiotem tej styczności i wokół której pojawia się jakaś czynność (styczność społeczna, zob. Szczepański 1970: 164–181). Te elementy stanowią to, co Scheff nazywa więzią społeczną (*social bond*). Mniejszym zainteresowaniem tego autora cieszą się inne elementy więzi społecznej (według wspomnianej definicji J. Szczepańskiego), które socjolog zwykle bierze pod uwagę, a więc takie, jak instytucje społeczne wraz ze stosowaną przez nie kontrolą społeczną i organizacją społeczną. Bezpieczne więzi społeczne są dla Scheffa bezpiecznymi stycznościami o charakterze psychicznym (por. Scheff 2001: 216), a kontrola społeczna ma także charakter

² Przykładem takiej organizacji biznesowej może być Amway, korporacja bardzo intensywnie pracująca nad tożsamością i słownikami motywów swoich członków, zmieniająca ich światopogląd poprzez specjalne praktyki pracy nad świadomością (Pratt 2000a; 2000b). Organizacja ta jest niejako emblematem dla charakterystyki pewnych działań, które podejmują współczesne organizacje pracując nad emocjami i znaczeniami oraz tożsamością swoich pracowników (Schweingruber, Berns 2003; 2005) używając technik zmiany kultury organizacyjnej, technik planowania karier, takich jak coaching biznesowy i coaching życiowy, technik zarządzania emocjami, itp.

psychologiczny, jest bowiem regulowana przez odczucia emocjonalne wstydu lub dumy. Jedną z nielicznych instytucji społecznych, którą zainteresowanie wykazuje on przez cały czas, jest instytucja „zachodniego indywidualizmu”, tj. pewnego mitu dominującego w społeczeństwie. Jednostki przyjmując go mogą doświadczyć alienacji, czyli pewnego rodzaju wykorzenia ze stosunków społecznych, i poczucia obcości, a także braku identyfikacji, również ze swoimi tożsamościami społecznymi (zob. Scheff 2001: 219). Jednostki w takim kontekście społecznym wypierają emocje, szczególnie emocje wstydu. Nie są w stanie ich sobie uświadomić i w konsekwencji uporać się z nimi. Otoczenie społeczne, a nawet kultura masowa, dostarcza narzędzi, języka do wyparcia wstydu³. Ponadto z drugiej strony („pozytywnej”) zjawisku temu towarzyszy „ekspresywny indywidualizm”, czyli czerpanie z zaangażowania w związki społeczne odczuć związanych z dobrostanem jednostki, a nie społeczności z jej moralnymi imperatywami (Lynch 1990: 16).

2.1. Emile Durkheim

W tym kontekście Thomas Scheff twierdzi, że **Emile Durkheim** nie analizuje samobójstw jako czynów (analizowany jest tylko aspekt makrostrukturalny, ale nie ma analizy mikrosocjologicznej, w kierunku której skłania się T. Scheff). Scheff czerpie niejako inspiracje od Durkheima poprzez zaprzeczenie tezom jego teorii. Analiza u Durkheima, według Scheffa, jest w pewnym sensie zewnętrzna. Nie znamy motywów działań, procesu, który prowadzi do drastycznego aktu autoagresji. Proces ten ma swoje etapy, w które zaangażowane jest myślenie i odczuwanie emocji. Emblematycznym przykładem może być tutaj historia opisana w powieści Goethego *Cierpienia młodego Wertera*. Historię tę analizuje Scheff używając do tego kategorii emocji i pokazując procesualne wytwarzanie aktu samobójczego (Scheff 1990: 128; Czykwin 2013: 143–153). Dla Durkheima sam akt samobójczy jest czarną skrzynką, którą nie warto się zajmować, akty samobójcze można bowiem ująć zbiorczo w postaci statystyk. Statystyki ukazują nam pewne korelacje czy też współwystępowanie pewnych zmiennych, jednak nie pokazują procesu, którego etapy są ciągiem przyczynowo-skutkowym danego działania.

Analizę powinniśmy zaczynać według T. Scheffa „od dołu do góry”, a więc od opisu i analizy działania do ukazania makrostrukturalnych uwikłań danego działania/zjawiska. „Część” może nam bardzo dużo powiedzieć o całości (Scheff 1990: 6; zob. także Scheff 1997).

System komunikacyjny, który niejako wytwarza więź społeczną, jest oparty na lingwistycznych symbolach, co nie pozostawało w centrum zainteresowań Durkheima, a raczej interakcjonistów symbolicznych. Scheff podkreśla tutaj zatem

³ Popularne piosenki o miłości we współczesnym społeczeństwie dostarczają języka, w którym pojawiają się słowa pokazujące zagrożenia płynące z miłości, tj. cierpienie i smutek, ale pojawiają się też słowa ukrywające wstyd związany często z uczuciami prowadzącymi do głębokich związków międzyludzkich. Wzmacnia to zjawisko wyparcia wstydu i jego ukrywania, co w konsekwencji narusza więzi międzyludzkie (Scheff 2011).